

מאורות הדף היומי

עלון שבועי ללומדי "הדף היומי"

י"ד ע"י ביהמ"ד למגידי שיעור "דף היומי" בראשות הגר"ד קובלסקי שליט"א וע"י קרן ברכה ומוטי זיסר

גליון מס' 140

מסכת בבא מציעא ס"ו-ע"ב

בס"ד, י"ד שבט תשס"ב

היתר עסקה – עיסקה

וְאֵת לִתְעוּתָהּ כִּי לֹא הִזְלִיטָה אֶת־הַלֵּים עַל־בֶּן
וְחִבְרֵי הַנֶּחֱלָה הַבֵּן הָאֵל אֶת־הַלֵּים עַל־כָּל־עֲשִׂייתָהּ הַבֶּן. סְעִיף י"ד ע"ב
בְּאֶרֶץ וְחִוּץ לָאֶרֶץ, הֵן אֵלֶּי שָׂאָם כָּזֶר בְּעִשְׂרֵית הַבֶּן וְהֵן אֵלֶּי שְׂעִיבָרוּ לְעִשְׂרֵית
וְעַל זֶה בָּהֶם עַל הַחֲזָתוֹם כִּי אֵין דִּתְלָם אֲבִיבָה בְּיוֹם י"ד ע"ב
למנויינו היקרים. בדף נפרד, המצורף לגליון שקיבלתם
לביתכם, תמצאו את הנוסח המלא של היתר עסקה
י"ד ע"ב

השבוע בגליון

- גלגוליו השונים של "היתר עסקה" עד לצביונו הנוכחי
- "היתר עסקה" הוא חוזה עסקי כשבנק צפון אמריקה מחק חוב ענק
- השימוש בקומוניזם כקללה
- מדוע רשאי המכונה רשע לפגוע בפרנסת חבריו?
- אדם שכינה את חבריו - "שייך צאלק איל דין"
- האם המלווה לנכרי מקיים מצווה, ואם כן, מהי?
- חוק עזר עירוני שחקיקתו גרמה לסיבוב הלכתי
- על מי מוטל לממן את עלות התקנת עמודי החשמל?

לעילוי נשמת

הר"ר
יצחק איזנברג ז"ל
ב"ר מרדכי ז"ל
נלב"ע י"ח שבט תשנ"ז
ת.נ.צ.ב.ה

הונצח ע"י בנו ידידינו
הר"ר שלמה איזנברג ומשפ' שיחיו
בני ברק

לעילוי נשמת

מרת
עדינה איידל
גולדשמיד ע"ה
בת הר"ר אלימלך ז"ל
נלב"ע ט"ז שבט תשמ"ב
ת.נ.צ.ב.ה

הונצחה ע"י המשפחה

גלגוליו השונים של "היתר עסקה" עד לצביונו הנוכחי

"היתר עסקה". שמו של היתר זה, התלוי בפתחו של כל סניף בנק בישראל, מוכר לכל, לעקרונות בית כלבעלי עסקים. בשנת תשמ"ב, אף הוכיח אחד הבנקים בישראל את הגינותו, בכך שהתייחס ברצינות ל"היתר עסקה", ובעקבות כך הוא ביטל מחצית מחובו הענק של אחד מלקוחותיו. היה זה בשנת תשמ"ב. יהודי בעל חשבון עו"ש בבנק צפון אמריקה, הורה לפקיד הבנק למשוך משיכת יתר מחשבונו ולהשקיע את הסכום במניות. כעבור זמן מה ירד ערכן של המניות בתלילות [נפילת הבורסה המפורסמת], והאיש נותר חסר כל. כאשר נדרש הלווה על ידי הבנק להשיב את הסכום שנטל, הוא השיב, כי מאחר שהבנק חתום על "היתר עסקה", הרי הוא פטור מפרעון מחצית החוב, וכך אכן היה. מדוע ולמה? על כך במאמר שלפנינו.

"היתר עסקה" הוא חוזה עסקי בין המשקיע, לבין איש העסקים שאצלו הוא משקיע את כספו, שגובש על ידי חכמי הדורות, כך שהשקעות עסקיות הנעשות לפיו, אינן מכשילות את מבצעה באיסור ריבית. לדעת חלק מן הפוסקים (יצמח צדק"י י"ד סי' פ"ח, ועיי' "חכמת אדם" כלל קמ"ג סעי' ג', ועיי' "חלקת יעקב" ח"ג סי' קפ"ט), אדם שחותר על "היתר עסקה" ללא ידיעה והבנה ברורה בסעיפיו ובפרטיו, לא ניצל מאיסור ריבית. לפיכך, מוקנית חשיבות ראשונה במעלה לפירוט יסודי ולליבון הבעיות שהובילו ליצירת "היתר עסקה", וכיצד הוא פתר אותן. תחילה, נפרט את עיקרי הסעיפים שבחוזה "היתר עסקה", ולאחר מכן נעבור סעיף אחר סעיף, ונווכח כיצד הוא נוצר ומדוע.

סעיף א': חצי מסכום ההשקעה ניתן לאיש העסקים כהלוואה והחצי השני ניתן בידיו כפיקדון. סעיף ב': המשקיע יטול את רווחי הפיקדון, ואיש העסקים יטול את רווחי ההלוואה שנטל. סעיף ג': איש העסקים יקבל סכום כסף מסוים, קבוע מראש, עבור טיפולו בסכום הנמצא בידיו בתורת פיקדון. סעיף ד': איש העסקים אינו נאמן לטעון שכסף ההשקעה אבד באונס, אלא אם יביא שני עדים כשרים שיעידו כדבריו. סעיף ה': איש העסקים אינו נאמן לדווח שההשקעה לא נשאה רווחים שלא באשמתו, אלא אם ישבע שבועה חמורה. סעיף ו': לאיש העסקים מוקנית הזכות להימנע מכל דיווח על הרווחים, בתמורה לתשלום סכום כסף מסוים, קבוע מראש, למשקיע. כעת נעבור להסבר הסעיפים בהרחבה.

מן התורה, רשאי אדם להפקיד כסף בידו איש עסקים שיסחור בכספו של המפקיד, ושניהם יחלקו ברווחים שיניב הכסף. שהרי, איסור ריבית קיים בשני תנאים בלבד [המפורטים בהרחבה בגליון הקודם]: א. המלווה גובה ריבית תמורת הלוואה. ב. "ריבית קצוצה", היינו רווחיו של המלווה מובטחים. בעסקה זו שני התנאים אינם מתקיימים, שכן, הכסף לא ניתן בהלוואה, וכמו כן, אף אם היתה זו הלוואה, רווחי המשקיע כלל אינם מובטחים, מאחר שהם תלויים בהצלחתו של איש העסקים.

עסקה זו, לא זו בלבד שאינה אסורה מן התורה, אלא גם מדברנן אין בה כל איסור. אלא, שאף סוחר נבון לא ישקיע את כספו בצורה זו, משום שלא זו בלבד שרווחיו אינם מובטחים לו, כאמור, אלא הקרן עצמה גם היא נמצאת בסיכון גבוה, שכן, אם ההשקעה תרד לטמיון שלא באשמת איש העסקים [אונס], המפקיד יפסיד גם את הקרן. לפיכך, סוחרים ממולחים הגו רעיון מעניין. הם דרשו מאיש העסקים שיתחייב להשיב להם את כספי הקרן בכל מצב, גם במקרה של אונס, וכך הם ביטחו את עצמם מפני סיכון הקרן. מעתה, הכסף שניתן בידו איש העסקים, הוא למעשה הלוואה. שהרי, כפי שלווה אינו יכול להתחמק מפרעון החוב בטענה שהכסף נאנס, כך גם איש העסקים אינו יכול להתחמק מהחזרת הכסף לבעליו.

מן התורה, עדיין אין כל איסור בעסקה מסוג זה, משום ש"ריבית קצוצה" אין

דבר העורך

מדוע האכילו את הישישה בכלים חד פעמיים?

הרב נ.ו. שליט"א, מראשי תנועת התשובה, ראה ושמע רבות בחייו. לא ניתן להפתיעו בקלות. הוא טיפל והתעסק במקרים מוזרים ובמשימות מיוחדות ונדירות, כך, שכאשר חזר הרב נ.ו. שליט"א מעבר לים ובפיו "סיפור מעניין", כלשונם, ידעו מקורביו, כי בחכמה יעשה אם יטו אוזן לדבריו.

הרב נ.ו. הוזמן לטאום בפני אחת הקהילות העשירות בארצות הברית של אמריקה. בני הקהילה, יהודים שומרי תורה ומצוות, נוהגים לגוון את חיי בית הכנסת התוססים, בהרצאות שונות, מפי דמויות מפורסמות, על נושאים מרתקים.

באולם בית הכנסת נכחו כשבעים איש, מספר הרב נ.ו. מטבע הדברים, הם התעניינו בנעשה בארץ ישראל בכלל, ובקהילות שומרי המצוות, מגוונים שונים, בפרט.

עם סיום הנאום, לחצו הכל בחמימות את ידי המרצה, תוך הודאה לבבית על הנאום המוצלח.

אחד, המתין בקצה התור והתבונן בי. ראיתי שעומדת על שאלה על קצה הלשון, והוא מנסה לנחש כבר עתה את תשובתי.

ואכן, שאלתו לא אחרה להגיע. "כבוד הרב", שח האיש. "אני מבין שאתה מסיע לאנשים רבים המבקשים לשוב לכור מחצבתם. שמא תוכל לומר לי את גילו של האדם המבוגר ביותר שנזדמן לך לסייע לו להתקדם בדרך העולה בית א-ל?"

הרב נ.ו. התיישב על כסאו, ובמרוחו רצו תמונות רבות ממקומות שונים. דמויות מגוונות ואירועים מוזרים, את כולם הוא סרק והגיע למסקנה, כי האדם המבוגר ביותר שהגיע אליו, לא עבר את גיל שישים וחמש. "כנראה", אמר הרב נ.ו. "אנשים מבוגרים יותר, אינם חפצים לשנות את אורח חייהם. הם חשים שחלף זמן רב מידי מכדי שתהיה בידם האפשרות והרצון להפוך את דרכם".

האיש הסיר את כובעו המהודר, התיישב גם הוא וסיפר: "האמת, כבוד הרב, שאני מעולם לא עסקתי בנושא זה. יהודי טוב אני. וומר מצוות, מתפלל בבית הכנסת, אולי שיעיתי כלכלית פה ושם לארגונים העוסקים בהפצת תורה ומצוות, אך אני עצמי אין לי שיע ושיח בנושאים אלו.

מזה שנים רבות אני מנהל בית אבות מפואר, מיוחד במינו. אנשים מזדקנים עד שהם מצליחים להתקבל לבית האבות שלי. והנה, באחד הימים הופיעה קבוצת פקחים מטעם משרד הבריאות של ארצות הברית. הללו, קשוחים, החלטיים ונמרצים, סובבו יום שלם בבית האבות, בדקו, חקרו, הסתכלו, שאלו, הרמזו עצמים בלובי כדי לבדוק שגם מתחת העציצים אנו מקפידים לנקות. בקיצור, בסופו של יום הם הכירו יותר טוב ממני את סדקיו ואת פינותיו של הבניין הגדול.

גם על חדר האוכל המפואר לא פסחה עיניהם. ניתן היה לראות כי שביעות רצונם הולכת ומתמלאת. על נייר ארוך, מלא בשורות צפופות, הבחנתי בסימני וי כחולים רבים, ההולכים ומתמלאים לאורכו של הגליון, וכמעט שהוקל לי לחלוטין. לא היה לי ספק שעברתי את הבדיקה בשלום.

והנה, ראש הצוות כבר הורה לעובדיו להתרכז יחדיו לפגישה סופית כדי לגבש את הנתונים וההתרשמות שנעברו על ידם במהלך היום כולו, ולפתע, ניגשה אליהם אחת מדיירות הבית, קשישה שעברה את שתי מלחמות העולם, וכנראה גם עוד כמה דברים, והתלוננה בפניהם על הארוחות שמוגשות לה, תוך שהיא מסבירה, שהאוכל שמגישים לה הוא מצויין, אבל הכלים, הכלים הם חד פעמיים. כולם מקבלים את האוכל בכלי חרסינה מהודרים ובסמכים מתכתי נוצץ, והיא, כך סיפרה, נאלצת לאכול בכלים חד פעמיים.

ראש הפקחים, אדם שמימיו לא העלה חיוך על פניו, הביט בי בחומרה רבה, ואני נאלצתי להודות בפניו, כי אכן הצדק עם הקשישה.

המשך בעמוד הבא

המשך מעמוד קודם
כאן, שהרי רווחיו של בעל הממון אינם מובטחים. אולם, חז"ל גם גזרו על נטילת ריבית שאינה קצוצה, ולפיכך, אסור לסכם על עסקה מעין זו.

כיצד בכל זאת יעשו יהודים עסקאות? ישבו חז"ל (עיי' גמ' לקמן קד/ב הביאו רש"י במשנתנו) וגיישו עסקה כלכלית, הלא היא "היתר עסקה", שיש בה כדי לרצות את שני הצדדים, מבלי לעבור, חלילה, על איסור ריבית או על אבק ריבית.

סעיף א': הנוסחה שמוצעת על ידי סוגייתנו, היא "עסקת חצי חצי". היינו, נניח שראובן מבקש להשקיע 100 ש"ח בעסקו של שמעון. אמרו חז"ל לראובן, תסכם עם שמעון שמחצית מן הסכום ניתנת לו בתורת הלוואה ו 50 השקלים הנוספים מועברים לידי **כפיקדון**. על ידי כך, מחצית מסכום ההשקעה בלבד מצוי בסיכון, כי אף אם כל ההשקעה תרד לטמיון באונס, יהיה אמנם, איש העסקים פטור מלהשיב את מחצית הסכום שניתנה לו כפיקדון, אך מוטל עליו להחזיר את מחצית הסכום שניתנה לו כהלוואה.

סעיף ב': ומה עם הרווחים? ובכן, החוזה קובע, כי המשקיע יטול את הרווחים שנוצרו מחמישים השקלים המופקדים אצל איש העסקים, ואיש העסקים יטול את רווחיו מן המחצית השניה המצוייה אצלו כהלוואה. לכאורה, באופן זה אין כל איסור ריבית, משום שהמשקיע אינו גובה כל רווח עבור כסף ההלוואה, כי אם עבור מחצית הקרן שנותרו שלו ומופקדת אצל איש העסקים.

סעיף ג': אולם, כאשר נתבונן נבחין, כי הצדדים לעסקה זו טרם נמלטו מאיסור ריבית, שכן, איש העסקים מטפל בכסף הפיקדון ללא כל תמורה. מדוע הוא עושה זאת? **משום שהמשקיע הלווה לו כסף!** הרי לך ריבית במיטבה. לפיכך, קובע החוזה, כי על המשקיע לשלם לאיש העסקים תשלום מיוחד בגין טיפולו בכסף הפיקדון, ושוב אין התעסקותו בכספי הפיקדון נחשבת כתמורה להלוואה.

הסכם עסקי זה שימש בהצלחה דורות רבים של סוחרים, בתקופת המשנה והגמרא. אלא, שבעקבות התפתחויות שונות בעולם המסחר נוצר הצורך לגבש "היתר עסקה", שיאפשר לבטח את **מלא הקרן** של המשקיע, ולא את **מחציתה** בלבד [מחצית ההלוואה], וכמו כן, להבטיח למשקיע אחוזים מסויימים **מראש**, **ללא תלות** בהצלחת עסקיו של איש העסקים. כיצד ניתן לעשות זאת בלי לעבור על איסור ריבית?

סעיף ד': חכמי הדורות ישבו על המדוכה והחליטו להוסיף סעיף מיוחד לחוזה, הקובע, כי איש העסקים **אינו נאמן** לטעון שהקרן נאנסה [אף אם ישבע שבועת השומרים], אלא עליו להביא שני עדים כשרים על כך. אם עד להוספתו של סעיף זה, רשאי היה איש העסקים לטעון [בשבועה] שהכסף נאנס ולהפטר מתשלום מחצית **הפיקדון**, מעתה, עליו לגייס לכך עדים. בכך פחת סיכון הקרן במידה ניכרת, שהרי במקרים מועטים בלבד ניתן לגייס עדים כשרים שראו את האונס. כך נפתרה בעיית הקרן.

סעיפים ה-ו': סעיפים אלו באו להבטיח למשקיע אחוזים קבועים מראש. הא כיצד? הרי זו "ריבית קצוצה"? ובכן, בחוזה גם נקבע, כי איש העסקים אינו נאמן לטעון שנהג בתבונה, והשקיע את הקרן במקומות הנכונים אך למרות הכל היא לא נשאה כל רווחים, או שנשאה רווחים מועטים בלבד, אלא אם ישבע שבועה חמורה.

אם ברצונו להמנע משבועה חמורה זו, עליו **לשלם למשקיע סכום מסויים**, קבוע מראש. כמובן, אף יהודי הגון לא יסכן את נפשו בשבועה חמורה זו, משום, שלעיתים נדירות בלבד מסוגל איש עסקים להישבע כי אין לו כל חלק בכך שההשקעה לא הצליחה, ומסתבר שהוא ישלם את הסכום שנקבע ביניהם כדי להימלט משבועה זו. כך, מובטחים למשקיע אחוזים מכספי ההשקעה, אך הם אינם נגבים תמורת ההלוואה, אלא משולמים על ידי איש העסקים בתמורה להימנעותו מדיוות.

כעת, נבין היטב את טענתו של הלווה מבנק צפון אמריקה. הלווה טען, כי מאחר שהבנק חתום על "היתר עסקה", הרי מחצית הסכום שנטל מהם מוגדרת כ**פיקדון** בידו, ומאחר שהכסף נאנס בנפילת המניות, הוא פטור מלהשיבו. אמנם, המשך הלקוח לטעון, החוזה מחייב אותי להביא עדים שהשקעתי את הכסף במקום פלוני והכסף נאנס, אך במקרה זה אני פטור מכך, שהרי **בספרי הבנק עצמו**, רשום שההלוואה שנטלתי הושקעה במניות שנפלו, והרי זו **הודאת בעל דין** שכך אירע, וכאשר המשקיע בעצמו מודע למקרה האונס אינו זקוק לעדים. [נראוי לציין, כי במאמר זה פורטו סעיפי העיקריים של "היתר עסקה", אך פרטים וסעיפים נוספים, משתנים בהתאם לאופייה של כל עסקה].

דף עא/א הקורא לחברו רשע

השימוש בקומוניזם כקללה

בסוגייתנו נאמר, "אדם קורא לחבירו רשע-יורד עמו לחייו". יש מפרשים, כי הגמרא מתירה בכך, לנפגע לרדת לאומנותו של האדם שכינהו רשע, כגון, לפתוח חנות מתחרה, למרות שבכך הוא עלול לפגוע בפרנסתו. אולם, רש"י (ד"ה "יורד") תמה על כך: "וקשה בעיני, שיתירו חכמים לישראל להנקם ולגמול רעה". מכל מקום, רש"י בקידושין (נכא"ד ד"ה "רשע"), מבאר שהמכונה "רשע" רשאי לפגוע בפרנסתו של המכנהו כך.

מדוע באמת, רשאי המכונה רשע לפגוע בפרנסת חברו? המפרשים מבארים, כי דין דומה לכך נמצא בגמרא (שם), שהקורא לחבירו "עבד" נענש בנידוי, והקורא לחבירו "ממזר" סופג מלקות. זאת, משום שהמכנה את חברו עבד, מכלילו בקללת התורה (בראשית ט/כה) "ארור כנען", ולפיכך, המקלל עצמו נענש בנידוי. כמו כן, המכנה את המשך בעמוד הבא

המשך מעמוד קודם

חבירו ממזר, רומז על כך שחבירו חוטא, שהרי אסור לו לבוא בקהל, ולפיכך, לוקה המכנה, כאילו הוא עצמו עבר על איסור התורה. **גם המכנה את חבירו "רשע"** גורם לו רעה גדולה, משום שבציווי התורה (ויקרא כה/לה) "וכי ימוך אחיך... והחזקת בו", אין כלולים הרשעים, שאין מצווה לתמוך בהם. אם כן, המכנה את חבירו "רשע" גורם, איפוא, שלא יסייעו לו בפרנסתו, ולפיכך, רשאי המכנה רשע לירד לאומנותו כדי להתפרנס (נימוק ר' מנחם מירזבורק ד"ה "דין הקורא", שיטמ"ק בשם הר"י יונתן ועוד).

אלא, שאין כל היתר לפגוע בפרנסתו של כל אדם שקרא לחבירו רשע, כי אם בפרנסתו של אדם המפיץ בקרב חביריו של האיש כי הוא רשע המורד בתורה. כך פסק הרדב"ז (שו"ת הרדב"ז ח"ג סי' ת"פ, בשם הגאונים), כאשר שני אנשים נקלעו לעימות קולני, ובתוך כך כינה האחד את חבירו בכינוי גנאי מגוונים השמורים באמתחתו למצבי מתח. בין שלל כינוי "חיבה" הוא שירבב מספר כינויים המצריכים את התערבות בית הדין, כגון "עבד" וכדומה. בתום הקטטה דרש הנעלב מבית הדין המקומי, להפעיל כנגד המקלל את הצעדים המפורשים בגמרא.

אולם, הרדב"ז כתב לבית הדין, כי מאחר שבני אדם אינם מייחסים חשיבות רבה לנאצות המושמעות תוך כדי ריב ומדון, אין בגידופים אלו כדי לפגוע בשמו הטוב של המקולל, ובאופן זה לא נאמרו דברי הגמרא. אמנם, מסיים הרדב"ז, "ראוי לביישו בדברים ולגעור בו שלא יקרא עוד שם זה לחבירו אפילו מתוך קטטה ומריבה ואפילו יתחיל חבירו".

אדם שכינה את חבירו - "שייך צאלק איל דין": עם זאת, גם המכנה בקביעות את חבירו בשמות גנאי, אינו מנודה, אלא אם כן כינהו בכינויים המוזכרים בגמרא בלבד. לאור זאת, פסק המהר"ם גלאנטי (שו"ת סי' ל"ג), כי אין להלקות אדם שכינה את חבירו בקביעות בשם "שייך צאלק איל דין" [ככל הנראה הכוונה היא לצאלח א דין, מצביא מוסלמי שכבש את ארץ ישראל מידי הצלבנים], או "שייך שאקין", למרות שהמכונים נפגעים מכך ביותר. אמנם, "הוא נמנה על כת הליצנים שאינה מקבלת שכינה".

אדם שכינה את חבירו "קומוניסט": שאלה מעין זו הובאה אל הגאון רבי משה פיינשטיין זצ"ל, בדבר אדם שכינה את חבירו "קומוניסט". באותה תקופה נמי הסנאטור מק-קארתי, השנאה לקומוניזם אכלה כל חלקה טובה בארצות הברית, וכבודו של אדם שיצא עליו שם זה ירד עד לעפר. לפיכך, המוכנה בשם קומוניסט נפגע, איפוא, מאד מכך, ודרש להתיר לו לפגוע בפרנסתו של חבירו כדין הקורא לחבירו רשע. אולם, בעל ה"אגרות משה" (חור"מ ח"א סי' ל"ח) השיבו, כי השם "קומוניסט" אינו שם נרדף לרשע, שהרי רשעים רבים אינם קומוניסטים, וכוונתו של המכנה כך היתה ביחס לשיתות שבהן הוא נוקט כדי לכפות את דעתו על אחרים, אך הוא לא התכוון להצביע על כך שהוא בעל עבירות. מלבד זאת, ציין הגאון, את דברי רש"י בסוגייתנו המובאים לעיל, שאין היתר לפגוע בפרנסתו של המכנה את חבירו רשע.

יורד לחייו - סוטר על לחיו: לסיום, מעניין לציין שיש הסוברים, ש"יורד עמו לחייו", היינו, שהוא רשאי לסטור לו על לחיו (עיי' תשב"ץ שו"ת ח"ג סי' ר"ד).

דף עא/א עמי ונכרי עמי קודם

האם המלווה לנכרי מקיים מצווה, ואם כן, מהי?

כידוע, מצווה רבה מן התורה להלוות מעות לנזקק להם. בהקשר לכך מבואר בסוגייתנו, כי כאשר בפני המלווה ניצבים מספר אנשים המבקשים הלוות את כספו, עליו לנקוט סדר עדיפות מסויים. ראשית, עליו להעדיף מתן הלוואה ליהודי על פני נתינתה לנכרי, אף על פי שהנכרי מציע ריבית תמורת ההלוואה. גם מבין הלווים היהודים, על המלווה להעדיף את עניי עירו על פני עניים אחרים, וכן, אם עומדים לפניו עני ועשיר המבקשים הלוואה, עליו לתת את ההלוואה לעני. בעל ה"אגודה" (בסוגייתנו) מדגיש, כי על בעל הממון להלוות את כספו בהתאם לסדרי עדיפויות אלו כאשר רמת הביטחון להחזר ההלוואות זהה לגבי כל הלווים.

על אף המבואר בסוגייתנו, שחז"ל אסרו על אנשי השוק להלוות לנכרים, כדי שלא ילמדו ממעשי הנכרים, והתירו לעשות כן רק לאותם יהודים הזקוקים לריבית לצורך פרנסתם ההכרחית, כתבו הראשונים (תוס' עא ד"ה "תשיך" והרא"ש), כי בימינו מותר לכל אדם להלוות לנכרי. כך גם נפסק להלכה (שו"ע יו"ד סי' קמ"ט סעי' א'), ושני טעמים נאמרו בדבר: א. "לפי שיש עלינו מס מלך ושרים", והפרנסה קשה. ב. "שאנו שרויים בין האומות, ואי אפשר לנו להשתכר בשום דבר אם לא נישא וניתן עמיהם". [יש שהעירו, כי טעם זה אינו שייך בימינו לתושבי ארץ ישראל ועיי' "דברי סופרים" על השו"ע שם].

האם המלווה לנכרי מקיים מצווה? לדעת הרמב"ם (הל' מלווה ולווה פ"ה הל' א'), יהודי שמלווה מעות לנכרי, אינו מקיים בכך מצוות הלוואה, אלא את מצוות התורה (דברים כב/א) "לנכרי תשיך", היינו, מצווה להלוות לנכרי תמורת ריבית. לעומתו, סובר הראב"ד (שם), כי המלווה לנכרי אינו מקיים מצווה כל שהיא, ומטרת הפסוק היא לאסור הלוואה בריבית לישראל, ולפיכך אומר הפסוק "לנכרי תשיך" ולא לישראל.

לעומתם, מביא המאירי (בסוגייתנו) מפרשים שלדעתם, גם המלווה לנכרי "יש בו צד מצוה ומוסר, הואיל ובא לפניך אל תשיבהו ריקם, אלא שאינו מצווה להלוותו

המשך בעמוד הבא

המשך מעמוד קודם

היה צודקת. **הפקחים ומפקחם** הביטו בי ובקשישה לסירוגין, הם לא הבינו את המתרחש. לא נותרה בפני ברירה, והסברתי להם שהאשה הזו היא יהודיה, ואיני יכול להגיש לפני את האוכל שמוגש בפני שאר הקשישים, ולכן אני רוכש עבורה אוכל במסעדה יהודית ומגיש לה אותו בכלים חד פעמיים. אתם מבינים, שאין לי כל אפשרות להחזיק מטבח מיוחד בשביל קשישה אחת. זה לא בא בחשבון.

ינו, גברת, מה את רוצה? רטן ראש הפקחים. "את יהודיה, ואיך יכולה לאכול את האוכל שמגישים כאן, וגם לא בכלים שבהם אוכלים שאר הזקנים. מה אפשר לעשות".

"נכון", ענתה הקשישה, "אני יהודיה, אבל לא איכפת לי לאכול את האוכל שמגישים לכולם! זה הוא! בגלל שהוא, בעל הבית, יהודי, הוא אינו מוכן להגיש לי נבילות וטריפות. לי עצמי אין כל בעיה עם הנושא. אני מבקשת מכס", סיימה, "לטפל בעניין, מתוקף תפקידכם".

"מה אומר רבי, ומה אדבר", שח האיש. קבוצת הפקחים עזבה את הבניין על אתר, לא לפני שראש הפקחים הזהיר אותי באופן שאינו משרמם לשני פנים, כי הוא ישוב למקום בעוד 14 יום בדיוק, ואם הזקנה לא תהיה מרוצה, לא מעניין אותו איך ולמה, הרשיון יישלל ממני לאלתר".

"רבי" באותו יום מיניתי לעצמי ממלא מקום לכל תפקידי. ישבתי לילה שלם עם קבוצת אנשים צעירים ומוכשרים ובפרק זמן קצר ביותר למדתי כל אחד מהם חלק מסויים מתפקידי, ואני הפכתי באותו רגע למרצה הבכיר ביותר שהכרתי אי פעם. הייתי להרב נויגרשל, הרב תהילה והרב אמנון יצחק גם יחד. שבועיים תמימים השקעתי כדי לשכנע את הזקנה שלא תאכל חלילה נבילות וטריפות. היא, התייצבה מולי עם אופי עקשן שהפך למוגכ במשך תשעים וחמש שנות חיים, ואני גייסתי את כל כוח השכנוע שלי ואת כל המדרשים שאי פעם שמעתי, כדי להפוך את מחשבתה ולהניאה מרצונה לאכול חלילה, נבילות וטריפות.

רבי, אני גם הצלחתי. לאחר שבועיים ימים חזרו הפקחים, ופגשו את הזקנה רכונה מעל מערכת כלים חד פעמיים, מאושרת כפי שלא היתה מעולם. "טוב לך", אמרה להם. "אני מבטלת את התלונה".

"אתה רבי" אמרת לי שלא נתקלת באדם מעל גיל 65 שביקש לשנות את דרכו, "קשה להם", אמרת. נכון, אתה צודק. אבל כנראה, שהכל תלוי בכח הרצון. אני הצלחתי לשנות את מחשבתה של קשישה בת 95! כי מאד רציתי בכך.

אודה על האמת, מלכתחילה, עשיתי את מלאכתי מתוך חשש שישללו ממני את הרשיון לנהל מוסד בית אבות. אך תוך ימים מספר הרגשתי שמלאכתי קודש לפני. חסיתי על נשמה אומללה מישאל שמתקתה למאה ועשרים, ותמלא את כריסה בנבילות וטריפות.

רצוני הכן חדר מבעד לשריון העיקשות שהיא העטתה על עצמה.

רבי. כשרוצים - יכולים!

הרב נ.ו. סיים את סיפורו המעניין תוך שהוא מהנהן בראשו "כשרוצים - יכולים. כך הדבר בכל עניין, הן גשמי, וקל וחומר בעניין רוחני. אדם שיועד כי פעולה מסויימת תיטיב עמו, יעשה כל שאלה ידו כדי להגיע אל המטרה בכל דרך ואמצעי. הכל עניין של רצון!"

בברכת התורה, העורך

כתובת המערכת

רחוב התה 3 בני ברק ת.ד.

טל. 03-6160657 פקס 03-5780243

מחלקת מנויים

המעוניינים להצטרף למנויי "מאורות

הדף היומי" בעברית או באנגלית

בדואר: נא לפנות לטל. 03-616-06-57

בדואר אלקטרוני: נא לפנות

dafyomi@hadat-hayomi.com

בפקס: נא לפנות לפקס 03-574-82-72

המעוניינים להשתתף בהוצאת הגליון לאור

להנחת יקיריהם ולעילוי נשמתם, נא לפנות:

03-61-60-657

עונג שבת

פרשת בשלח

ולא תסיפון לראותם (ד/יג)

• ביקור בא"י, מצווה ?
• זה אלי ואנוהו (ט/ב)

• האם מותר לנטוע אילן ליד בית הכנסת ?
• כי אני ה' רופאך (ט/כו) • מחקר רפואי בשפני מעבדה • דיאטה חריפה לצורכי בריאות • שינוי פרטים במאמר רפואי • חשיבותה של מחלקת העיניים בבית חולים • והיה ביום השישי והכינו (ז/ה) • בעל שרוצה בעצמו להדליק נרות שבת על נושאים אלו ועוד רבים אחרים תוכל לקרוא בספרי "מאורות הדף היומי" ג' חלקים עם מפתחות לפרשת השבוע ניתן להשיג בחנויות הספרים להזמנות חייג:

03-61-60-657

נקודות הפצה בחו"ל

אנגליה: הר"ר יחזקאל אברט 020-84551997
בלגיה: הר"ר יעקב סנדורוביץ 0475-263759
צרפת: הר"ר יהודה בוכינר 333-88140301
ארצות הברית: מושפי פרי 201-871-5850
לוס אנג'לס: הר"ר שמואל לוינגר 818-5098880
מונטריאל: הר"ר שמואל צבי לקס 514-2744160
מנצ'סטר: הר"ר שמואל קאהן 07976402928
שווייץ: הר"ר רפאל מוסבכר 014620030
בארצות הברית: ניתן לקבל את הגליון "מאורות הדף היומי" בעברית או באנגלית מידי שבוע בדואר לפרטים בטל. 718-253-6218

מילים להנאתך
בג' ספרי
"מאורות הדף היומי"
להזמנות חייג:
456372
-03-61 60-657

הנידונים ההלכתיים המובאים בעלון, נועדו לעורר את לב המעיין, ואין לסמוך עליהם כפסק הלכה

לעילוי נשמת מרת פרייבה רבקה מרובקה ע"ה בת הרה"ק יוסף סנדר רבה של דוברין הי"ד נלב"ע ז' שבט תש"ס. **לעילוי נשמת האהבה יהושע רבה של פוזנא הי"ד, אחים ואחיות ובני משפחה** הי"ד שנספו בשואה הונצחו ע"י ידידיו הר"ר רפאל מרובקה שיחי' וזוגתו מרת רבקה שתחי' בני ברק

לעילוי נשמת מרת חווה פיגל ווקס ע"ה בת ר' יעקב יצחק ז"ל נלב"ע י"ז שבט תש"ס. **ת.נ.צ.ב.ה.** הונצחה על ידי ידידיו המשפחות שיחי: וקס - וינה, קליינמן - אנטוורפן, לאופר - לונדון, אברט - לונדון

לעילוי נשמת הר"ר צבי שאול ספר ז"ל ב"ר איסר ז"ל נלב"ע ט"ז שבט תשנ"ח. **ת.נ.צ.ב.ה.** הונצח ע"י בנו ידידיו הר"ר יצחק ספר ומשפחתו שיחי פ"ת

לעילוי נשמת הר"ר ראובן גומבו ז"ל ב"ר צבי ז"ל זוגי מרת פראדל גיטל ע"ה ב"ר שמואל ז"ל. **ת.נ.צ.ב.ה.**

לעילוי נשמת מרת פאניה ברנד ע"ה בת הר"ר אהרן נלב"ע ט"ז שבט תשמ"ב. **ת.נ.צ.ב.ה.** הונצח ע"י ידידיו הר"ר אפרים ברנד ומשפחתו שיחי גבעתיים

לעילוי נשמת הר"ר אברהם פיניאס ז"ל ב"ר משולם שרגא הלוי ז"ל נלב"ע י"ז שבט תשנ"ט. **ת.נ.צ.ב.ה.** הונצח ע"י בניו שיחי אנטוורפן, לונדון, פ"ת

המשך מעמוד קודם

בחינם". זאת, כמוכח מסוגייתנו, המדרגת את הנכרי בדרגה הנמוכה ביותר מבין סדרי העדיפויות להלוואה, ולכאורה, אם המלווה לנכרי אינו מקיים כל מצווה בכך, אין כל צורך לדרגו בתוך סדרי העדיפויות של מתן ההלוואה. מכל מקום, לכל הדעות, גם לדעת הסוברים שהמלווה לנכרי מקיים מצווה בכך, יש להעדיף מתן הלוואה ליהודי על פני נתינתה לנכרי, אף אם הנכרי מציע ריבית תמורתה. אלא, שנחלקו הפוסקים אם על המלווה לעשות כן רק כאשר העדפת היהודי על פני הנכרי תגרום לו **מניעת רווח מועט** או שמא גם כאשר **נמנע ממנו רווח רב** עליו להעדיף את היהודי (עי' "אהבת חסד" פ"ה סעי' ה'). בסוף דבריו מציין ה"חפץ חיים" שמדברי הרמ"א משמע שדעתו כדעת המקילים בכך. וכמו כן הוא כותב (שם סעי' ג'), כי חובת העדפת היהודי אינה אמורה אלא לגבי אדם שאינו סוחר לפרנסתו בכסף, אולם, המתפרנס ממסחרו בכסף, אינו חייב להעדיף את היהודי.

דף סו/ב למימרא דסבר רב נחמן

חוק עזר עירוני שחקיקתו גרמה לסיבוב הלכתי

סוגייתנו מפרטת מספר מקרים בהם אדם מחל בטעות לחבירו על חוב או על זכות המגיעים לו, ודנה, אם "מחילה בטעות" נחשבת כמחילה למרות הטעות, או שמא, אינה נחשבת למחילה ויש להחזיר את הכסף לידי בעליו. **בפירוש מסקנת** סוגייתנו נחלקו הראשונים. לדעת רש"י (ד"ה "הכא הלוואה"), מחילה בטעות נחשבת כמחילה. [על ההבדל, לשיטתו, בין מחילה בטעות למקח טעות, עיי' בהגהות אשר"י]. אולם, לדעת בעלי התוספות וראשונים נוספים, מחילה בטעות אינה מחילה, כפי שכל מקח טעות בטל, וכך נפסק להלכה (רמ"א חו"מ סי' רמ"א סעי' ב). מה הם גדריה של "מחילה בטעות", ומתי ניתן להשתמש בסברה זו, על כך ועוד, במעשה המעניין שלפנינו. **אדם רכש דירה מקבלן**, וטרם כניסתו לדירה, הוא פרע לקבלן את כל חובותיו. כמקובל, הקונה החתים את הקבלן על מסמך, הכולל את אישור הקבלן על קבלת מלוא התמורה בגין הדירה, וכן, שאין לקבלן שום תביעה ממונית כלפיו, ואם קיים חוב כל שהוא, הרי הוא מוחל עליו.

לא חלפו ימים רבים, ומכתב שנשלח מאת עורך דינו של הקבלן בישר לקונה המאושר שעליו להשיב לקבלן את הוצאותיו עבור התקנת עמודי תאורה בקירבת מקום לבנין החדש. כמובן, שהקונה הנזעם סירב להיענות לתביעה חדשה זו.

עלות התקנת עמודי החשמל, על מי? קולות הויכוח נשמעו למרחוק בשעה ששני הצדדים שטחו את טענותיהם בפני בית הדין שנדרש להכריע בעניין (פד"י ד"מ א' עמ' קנ"א). בעוד שהקונה הזועם נופף בעזו במסמך שעליו חתום הקבלן, בו הוא מאשר, שהוא מוחל לקונה על כל תביעת ממון אפשרית שעדיין לא נגבתה על ידו, טען הקבלן, כי בדיוק לאחר שחתם על המסמך, חוקקה העירייה חוק עזר, המחייב את הקבלנים להתקין עמודי תאורה חדשים בסמוך לבניינים שנבנו על ידם. לפיכך, טען הקבלן, מאחר שבשעת החתימה על המסמך הוא לא העלה על דעתו חקיקה מעין זו, הרי מחילתו היתה **מחילה בטעות**. מעתה, על כל הדיירים לשאת גם בהוצאות אלו, שהרי כאשר חישבתי את מחיר הדירה, לא הבאתי בחשבון הוצאות אלו.

אלא, שכאשר נעין היטב בסברה שעליה מבוססת ההלכה שמחילה בטעות אינה נחשבת מחילה ניווכח, כי סברה זו אינה תקפה במקרה זה. שכן, טענתו של אדם, שבשעת המחילה נעלמו ממנו מספר נתונים, ואם הם היו ידועים לו בשעת המחילה לא היה מוחל, היא טענה המתקבלת על הדעת, שהרי מחילתו בטעות יסודה. אולם, מה יהא דינו של אדם שמחל לחבירו על חוב משום שרחמיו נכמרו עליו עקב עונו הנורא, ויום לאחר המחילה התעשר חבירו. האם תתקבל על הדעת טענת המוחל כי מחילתו בטעות היתה? כמובן שלא. משום **שבשעה שמחל לחבירו לא היתה לו כל טעות**, ואין הוא יכול לטעון, שבשעת המחילה **נעלמו** ממנו מספר נתונים, שהרי נתונים שכלל לא היו קיימים, אינם יכולים להעלם. כמו כן, צודק הקונה, שאין להגדיר את מחילתו של הקבלן כמחילה בטעות, משום שבשעת המחילה לא נעלמו מעיני הקבלן כל נתונים, שהרי החוק נחקק רק לאחר המחילה, וטעות אין כאן, כי אם מחילה גמורה יש כאן, ואין הקונה חייב לשלם עבור התקנת העמודים.

אולם, כל זאת, אך ורק אם חוק העירייה מחייב את **הקבלן** לבנות את העמודים, כחלק משאר מחויבויותיו כלפי העירייה, כגון, תשלום מיסי קרקע, וכו', או אז, הרי חוב זה מוטל **עליו**, ואין הוא רשאי בגין כך לתבוע לייקר את מחיר הדירה, שהרי מחירה סוכם ונסגר ואין עליו עוררין. אך אם החוק מחייב את **הדיירים** להתקין את עמודי החשמל, והקבלן הוא בסך הכל מבצע מטלה וחוב המוטלים עליהם, אין כלל נידון, שהרי אם הקבלן לא היה מתקין את העמודים העירייה היתה תובעת את הדיירים, והם לא היו יכולים לתבוע את הקבלן שלא התחייב להם מעולם לביצוע עבודה מעין זו, וודאי שהם חייבים לשלם לו את ההוצאות שהוציא עבור מטלה המוטלת **עליהם**, ואינה קשורה כלל לעסקת מכירת הדירה.